

Ida Horvat

ZBIRKA FAJANSE MUZEJA SLAVONIJE OSIJEK

Unutar zbirke Odjela umjetničkog obrta Muzeja Slavonije Osijek posebnu grupu čini zbirka fajanse, koju ćemo ovom prilikom prezentirati. Zbirka broji šezdesetak primjeraka, a vremenski obuhvaća uglavnom razdoblje 18. i 19. stoljeća, uz rijetke primjerke iz 16. i s prijeloma 17. i 18. stoljeća. Najviše su zastupljeni njemački i srednjoevropski produkti, što je posljedica geografskog položaja i gravitiranja naše regije tim zemljama.

Naglašavamo, da je veliki dio zbirke, točnije 25 predmeta, dar Franje Sedlakovića, jednog od osnivača osječkog muzeja. Ovaj osječki veletrgovac i sabirač ponudio je 17. siječnja 1877. gradskoj općini u Osijeku svoju zbirku od 2.200 komada novaca i medalja, numizmatičke stručne literature i zbirke oružja, pod uvjetom da se tim darom osnuje muzej. Tako je ova bogata zbirka, koju je Sedlaković i kasnije nadopunjavao bila temeljem muzeja, koji danas slavi svoju 100. obljetnicu osnivanja i rada.¹ Ostali dio zbirke fajanse potječe iz građanskih kuća, a dospio je u Muzej djelomice već 80-tih godina prošlog stoljeća. Ovdje možemo spomenuti darovaoca, izvjesnog Schottena, koji je poklonio nekoliko izuzetno vrijednih primjeraka. Vremenom se zbirka bogatila daljnjim darovima osječkih građana, što nam svjedoči o razvijenim kulturnim potrebama i ukusu osječkog građanstva, koje je u svojim domovima sakupljalo umjetnički vrijedne predmete.

Iako naša zbirka ne daje cjeloviti pregled razvoja fajanse, ipak ilustrira njegove najvažnije momente i razvojne oblike, na što ćemo se osvrnuti jednim kratkim pregledom.

Fajansu ili majoliku, kao specifični keramički proizvod poroznog, žućkastog crijepa i kositrene, neprozirne ili bijele cakline donose u Evropu Arapi, koji u osvojenoj Španjolskoj izrađuje tzv. hispano-moresknu keramiku. Proizvode različito posuđe i oplata za zidove i podove s raznolikom caklinom (naročito je poznata »lüster« caklina irizirajućeg sjaja). U toku 15. i 16. stoljeća ova keramika preko Majorke (po kojoj dobija ime majolika) i Sicilije prodire u Italiju, gdje se osnivaju brojne manufakture: Deruta, Faenza (po kojoj je nastao naziv »fajansa«), Gubbio, Firenza, Siena, Urbino i druge, u kojima se izrađuje luksuzno i uporabno posuđe.

U 17. i 18. st. fajansa se širi u Francusku i Njemačku i naročito u Nizozemsku, gdje je najpoznatija manufaktura u Delftu, koja se inspirira porculanom Dalekog Istoka i razvija jednu osebujnu proizvodnju. Značajna je proizvodnja fajanse u njemačkim manufakturama — Frankfurt, Hanau, Nürn-

berg i Bayreuth — osnovanim na samom početku 18. st., zatim u francuskim manufakturama Nevers, Rouen i druge. U srednjoevropskim zemljama, Češkoj i Mađarskoj, poznata je tzv. »habanska« keramika 17. i 18. st, te fajansa iz Holitscha.

Iako je pronalaskom porculana fajansa izgubila svoj dotadašnji luksuzni karakter, ona se i dalje proizvodi usporedo s porculanom, često i u istim manufakturama.

U proizvodnji fajanse 19. st. javljaju se tradicionalni oblici. Tek u posljednjoj četvrtini stoljeća dolazi do novog procvata fajanse u mađarskoj manufakturi Zsolnay, gdje se proizvodi luksuzna »porculan-fajansa«. Dvadeseto stoljeće zanemaruje fajansu, sve dok se njome nisu počeli baviti poznati umjetnici, na čelu s Picasso-om, koji stvaraju individualne umjetničke kreacije.

U prikazu zbirke fajanse Muzeja Slavonije detaljnije će biti obrađeni samo najbolji i najmarkantniji primjerci iz materijala grupiranog po kronološkom, regionalnom i tipološkom redu unutar pojedinih proizvodnih provenijencija.

Prikaz započinjemo primjercima fajanse iz Italije, budući da odande potječe najstariji komad u zbirci, a to je:

1. Tanjur ukrasni, plitki, oslikan po cijeloj površini. (T. 1, sl. 1) U pozadini je zasićenim zelenim, plavim i žutim bojama izveden brdoviti pejzaž s elementima arhitekture. U prvom planu su dvije zagrljene ljudske figure — to je biblijski prizor izmirenja Jakoba i Esaua, na što ukazuje i ispod cakline izvedeni natpis na stražnjoj strani tanjura: GENESIS XXXIII (iz Starog zavjeta). Bez signature je. Prema načinu izvedbe pejzaža inspiriranog renesansnim slikarstvom, po tipičnom zasićenom koloritu i modeliranju likova, to je proizvod urbanske škole 16. stoljeća. Manufakturu u Urbino, jednu od najstarijih i najznačajnijih radionica fajanse u Italiji, osnovala je obitelj Niccolò-a Pelliparia, koji je oko 1528. preselio iz Casteldurantea, pa se smatra nastavkom te manufakture. Urbino je utjecao na mnoge evropske radionice, a naročito je značajan po tome što je tzv. »istoriato«, produkt radionica 15. st. u Faenzi, ovdje dostigao svoj vrhunac.² »Istoriato« je naziv za ukrasne tanjure oslikane na specifični način, prikazivanjem mitoloških, religioznih i drugih scena u pejzažu u skladu sa suvremenim slikarstvom.

Naš je tanjur primjer takvog »istoriata«, a kao analogiju mu navodimo urbinski tanjur iz 16. st. s prizorom »mane s neba« u Museo Nazionale del Bargello u Firenzi.³

Tanjur je u Muzej dospio 1894, kao dar izvjesnog Schottena.

Inv. broj 319, promjer 23 cm. Napukao je i slijepljen.

Talijanske provincijencije je i grupa vrčeva za vino, tipičnih produkata pokrajine Marche (osobito grad Pesaro), gdje se u 17. i 18. st. uvodi jedna specifična i distingvirana vrsta lončarstva. Serija vrčeva ukrašena dvoglavim orlom vjerojatno je bila namijenjena zemljama unutar Austro-Ugarske.⁴

Navodimo:

2. Vrč za vino trbušastog oblika s proširenom bazom, uskom nožicom, izljevom i trakastom drškom. U sredini je dvoglavi orao mrke boje sa neidentifici-

ranim štitom na prsima; uokolo su žutom i tamnoplavom bojom izvedene fantastične ptice, rađene u maniri groteske. Na nožici su koncentrični žuti i plavi krugovi. Vrš je izrađen u kasnom 18. stoljeću.

Potječe iz starog muzejskog fundusa.

Inv. broj 227; vis. 15,5 cm, promjer dna 7,5 cm.

3. Vrš za vino, trbušast, s izljevom, trakastom drškom i nožicom. U ovalnom medaljonu je crni dvoglavi orao sa štitom na prsima izveden na caklini. Uokolo je bogati vitičasti dekor plave boje i koncentrične kružnice žute i plave boje. Slabija kvaliteta materijala i izvedbe ukazuje na 19. st.

Dar Franje Sedlakovića. Inv. broj 237; vis. 22 cm, promjer baze 10 cm.

4. Vrš za vino, trbušast, s izljevom i trakastom drškom. Ukrašen mrkim dvoglavim orlom i plavim razlivenim biljnim dekorom unutar polja vertikalno ovičenih smeđim i žutim prugama; na stopi su koncentrične kružnice. Vjerojatno rad 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 238; vis. 17,5 cm, promjer baze 8,5 cm.

5. Vrš za vino identičnog oblika s prethodnim. (T. 2, sl. 3) Mrki dvoglavi orao u sredini izveden na caklini, a tamnoplavi biljni dekor ispod cakline; na nožici su koncentrične kružnice. Izrađen je vjerojatno u 19. stoljeću.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 228; vis. 15 cm, promjer baze 7 cm.

Drugog su tipa slijedeći primjerci:

6. Vršić trbušastog oblika, oslikan lagano naznačenim drvećem i grmljem i likom dječaka s vrećom na ramenu. (T. 2, sl. 4a) Boje su zasićena žuta, plava, zelena i mangan-ljubičasta. Konture lika su jasno izvučene. Signatura je nepotpuna (crtež 1). Po figuralnom prikazu dječaka i živom koloritu, mogao bi se eventualno pripisati ligurskoj fajansi 18. st, tj. manufakturi u Savoni.

Crtež 1

U Muzej je dospio 1895. kao dar Schottena.

Inv. broj 229; vis. 13,5 cm, promjer baze 6,5 cm.

7. Vršić blago trbušast, oslikan naznačenim pejzažom i likom amoreta koji izranja iz oblaka; konture lika su oštro izvučene (T. 2, sl. 4b). Izveden je kao i prethodni primjerak, vjerojatno u Savoni, ili pak u Urbinu. Znak je nejasan (crtež 2).

Crtež 2

Dar Schottena, 1895.

Inv. broj 230; vis. 13,5 cm, promjer baze 6,5 cm.

Nesigurne provenijencije i datacije je:

8. Ukrasni tanjur, zidni (T. 1, sl. 2). Oslikan je po cijelop površini, osim uskog, vitičastog oboda, u modrim, zelenim i oker tonalitetima. Prikazan je mitološki prizor na morskoj obali — Posejdon s morskim konjima okružen nimfama i putma na delfinima. Izrađen je vjerojatno prema jednom renesansnom predlošku. Bujna modelacija likova, kolorit i motiv ukazuje na mogućnost atribucije Liguriji. Signature nema. Kao analogiju navodimo tanjur izrađen u Savoni u 18. stoljeću, a nalazi se u Civici Musei di storia ed arte u Trstu.⁵ Na ovom je tanjuru prikazan putto na morskom konju, a uokolo su stijene i grančice slično kao na našem tanjuru, ali je dekor izveden u tamnoplavoj monokromiji. Naš je tanjur rad 19. st.

Predmet je u Muzej dospio iz jedne osječke obitelji 1946. godine.

Inv. broj 496; promjer 62 cm.

Grupu njemačke i austrijske fajanse 18. stoljeća, koja je također sporadična, podijelit ćemo po sadržaju u nekoliko grupa, kao što su vrčevi za pivo, ukrasni i uporabni tanjuri i zdjele. Kao posebno zanimljiv i vrijedan komad ističemo:

1. Ljekarničku bocu u obliku prizmatične, osmerobridne posude s kositrenim zatvaračem sa navojima (T. 3, sl. 5). Obod otvora je također optočen kositrom. Vertikalne plohe su naizmjenice oslikane cvjetnim motivom žute, plave i zelene boje, odnosno sitnim stiliziranim motivom različenih tamnoplavih četverolista povezanih crticama mangan-ljubičaste boje, tako da tvore svojevrsnu mrežicu. Zaobljeno rame i vrat boce ukrašeni su stiliziranim plavim cvjetnim motivom. Sam oblik boce vjerojatno je preuzet sa suvremenih boca od kositra, kakovu posjeduje i Muzej u svojoj zbirci metala, pod inv. brojem 609. Ta je boca po obliku gotovo identična opisanoj i ukrašena je graviranim cvjetnim motivom. Kao analogiju možemo navesti i kositrenu bocu iz zbirke Gross u Dresdenu, izrađenu u Regensburgu 1692.⁶ Boca od fajanse je bez signature. Skloni smo atribuirati je manufakturi u Gmundenu u Gornjoj Austriji, koja proizvodi i boce. U proizvodima te radionice dominiraju u kasnom 17. stoljeću boje koje se postižu visokom vatrom — zelena, plava, žuta i mangan-ljubičasta, a te su boje upravo zastupljene na našem predmetu. I stilizacija biljnog dekora ukazuje na ovu provenijenciju, kao i rustični, pomalo nepravilni oblik boce. Manufaktura u Gmundenu je jako povezana s tzv. »habanskom keramikom«,⁷ utjecaji koji se također vide na našem primjerku. Vremenski bismo bocu smjestili na kraj 17. ili sam početak 18. stoljeća.

Dar je F. Sedlakovića. Inv. broj 410; vis. 25 cm, promjer dna 13 cm.

Zanimljivu i vrijednu grupu vrčeva za pivo započinjemo signiranim primjerkom:

1. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s drškom (T. 4, sl. 7). Oslikan je sa dvije strane stiliziranim drvećem izvedenim različenim potezima, a u sredini je prikazan muški lik u odjeći 18. st. s peharom u ruci. Boje dekora su plava, mangan-ljubičasta, zelena i žuta. Oko ravnog dna je obruč od kositra. Od istog materijala je i poklopac povezan s drškom i ukrašen plastičnom glavicom na

vrhu. Na poklopcu je ugravirano H.G.S.T. i 1798. — vjerojatno inicijali vlasnika i godina za njega značajna. Signatura na dnu (crtež 3) plavom bojom. I signatura, kao i karakteristične boje dekora izvedenog na svijetloplavoj podlozi (caklini) potvrđuju da je rad majstora Pfeifferra u radionici u Bayeruthu, između 1760. i 67. godine.⁸

B.P.

Crtež 3

Manufaktura u Bayeruthu osnovana je 1720. Odlikuje se kao i Nürnberg svijetloplavom glazurom s plavim oslikavanjem, kao i bijelom s višebojnim oslikavanjem. Čest je bogati dekor s kartušom.⁹

Vrč je dar F. Sedlakovića. Inv. broj 217; vis. 21 cm, promjer dna 13 cm.

Sličan prethodnom je:

2. Vrč za pivo cilindričnog oblika s jednostavnom drškom (T. 4, sl. 8). Oslikan je drvećem i, jednostavnim potezima, naznačenim brežuljcima. U sredini je muški lik uzdignute ruke, u alpskoj nošnji. Boje su — vrlo intenzivna plava, najizrazitija na koncentričnim kružnicama pri dnu i otvoru, zatim mangan-ljubičasta, zelena i žuta. Obruč oko ravnog dna i poklopac izrađeni su od kositra. Na poklopcu je gravirani lisnati vijenac i inicijali I.G. Signatura nije vidljiva, jer je na dnu oštećena caklina. Vjerojatno je proizvod radionice u Bayreuthu, druge polovine ili kraja 18. st.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 218; vis. 20,5 cm, promjer dna 12 cm.

3. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s jednostavnom drškom. Oslikan sa strane stiliziranim drvećem, u sredini je prikazan jelen u hodu. Boje dekora su mangan-ljubičasta, plava, zelena i žuta na bjeličastoj podlozi. Ravno dno okovano obručem od kositra, poklopca nema. Na dnu je slabo vidljivi plavi znak B.P. Signatura, kolorit, kao i modelacija stiliziranih stabala ukazuju na rad majstora Pfeifferra, između 1760. i 67. (?), u radionici u Bayreuthu.¹⁰

Dar je F. Sedlakovića. Inv. broj 220; vis. 19 cm, promjer dna 12,5 cm.

Vrlo mu je sličan, iako nešto grublji u obradi:

4. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s drškom i kositrenim obručem oko dna. Bez poklopca. Oslikan sa dva stilizirana stabla sa strane i konjem u kasu u sredini. Signatura se ne vidi, jer je caklina sa dna oguljena. Po obliku, bojama, kompoziciji oslikanog dekora s koncentričnim kružnicama pri dnu i otvoru, te obliku stabala sa strane, možemo ga uvrstiti u produkte manufakture u Bayreuthu, kraja 18. stoljeća. Razlikuje se od dosada opisanih primjeraka po tome, što su boje intenzivnije, ponešto sirovije, a stabla su izvedena tamno-plavom, a ne ljubičastom bojom, kao na dosadašnjima. Slabiji je rad od navedenih. Sve to bi moglo pomaknuti dataciju na početak 19. stoljeća.

Dar je F. Sedlakovića. Inv. broj 221; vis. 19 cm, promjer dna 12,5 cm.

Slijedi:

5. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s drškom (T. 5, sl. 9). Oslikan stiliziranim drvećem sa strane, u sredini je grupirano cvijeće i voće. Boje dekora su intenzivna plava, koja dominira, zatim zelena, žuta i mangan-ljubičasta na bjeličastoj podlozi. Obruč oko ravnog dna i poklopac su od kositra. Na poklopcu ugravirano: N 8 S H. Signatura se ne vidi, jer je caklina na dnu oštećena. Vjerojatno je produkt manufakture u Nürnbergu, sudeći po vrlo intenzivnom koloritu i motivu voća.

Proizvodi manufakture u Nürnbergu, osnovane 1712, odlikuju se bogatim ukrasom, u kojem dominira košarica s voćem i akantusov list, kao i cvjetni motiv, a javlja se i pejzaž. Karakteristično je oslikavanje tamnoplavom bojom na svijetloplavoj podlozi, zatim mangan-ljubičasto na bijeloj, kao i raznobojno oslikavanje na podlozi poprskanoj mangan-ljubičastom bojom.¹¹

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 219; vis. 21,5 cm, promjer dna 13 cm.

6. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s drškom. Obod otvora okovan kositrom od čega je i poklopac spojen s drškom. Oslikan je mangan-ljubičastom bojom na sivkastobijeloj podlozi. Motiv je stilizirani pejzaž s istočnjačkim kućama u pozadini sa tri lika istočnjačke odjeće i tipologije u sredini. Na dnu je znak (crtež 4) karakterističan za manufakturu u Erfurtu.¹² Vjerojatno je rad sredine 18. stoljeća.

Crtež 4

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 222; vis. 18 cm, promjer dna 9 cm.

7. Vrč za pivo, cilindričnog oblika, s drškom (T. 5, sl. 10). Otvor okovan kositrom od čega je i profilirani poklopac spojen s drškom. Poklopac završava plastičnom glavicom. Vrč je gotovo po cijeloj površini poprskan mangan-ljubičastom bojom, na kojoj su trakama oivičena polja sa stiliziranim biljnim motivima. U centralnom polju je ovalni medaljon sa cvjetnim dekorom. Znaka nema. Cvjetni dekor, a naročito mangan-ljubičasta boja kojom je predmet poprskan ukazuju na Dorotheenthal ili Erfurt sredinom 18. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 224; vis. 20 cm, promjer dna 10 cm.

8. Vrč za pivo cilindričnog oblika, s drškom. Otvor okovan kositrom. Poklopac s plastičnim vrhom u obliku žira je također od kositra. Oslikan je istočnjačkim kućama i mediteranskom vegetacijom u plavoj, žutoj, mangan-ljubičastoj i zelenoj boji na bijeloj podlozi. Signatura nije vidljiva, jer je caklina na dnu oštećena. Po analogiji sa prethodna dva vrča, pripisujemo ga radionici u Erfurtu ili Dorotheenthalu, no sudeći po slabijoj kvaliteti izrade, moramo ga smjestiti u 19. stoljeće.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 223; vis. 23, promjer dna 11 cm.

9. Vrč za pivo bačvastog oblika, s drškom. Okov baze i poklopac, spojen s drškom, izrađeni od kositra. Ukrašen naizmjeničnim bijelim i mangan-ljubi-

častim kvadratićima. U bijelim poljima su zelene točkice. Znaka nema. Po dekoru sa koncentričnim kružnicama pri dnu i otvoru, te šahovskim poljem, mogli bismo ga pripisati radionici u Gmundenu, sredinom 18. stoljeća.¹³

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 225; vis. 13,5 cm, promjer dna 8 cm.

10. Vrč za pivo, niski, trbušastog oblika, s kratkim vratom i drškom. Profilirani poklopac od kositra ima plastično oblikovani vrh. Oslikan je lisnatim i cvjetnim motivima i palmetama u zelenoj, žutoj i plavoj boji na bijeloj podlozi. Signature nema, dno nije glazirano. Vjerojatno je produkt manufakture u Gmundenu, i to rad 19. st, kada boje postaju intenzivnije s dominantnom zelenom bojom. Očit je i utjecaj pučke keramike.¹⁴

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 226; vis. 13 cm, promjer dna 9 cm.

Njemačka produkcija fajanse 18. stoljeća zastupljena je u zbirci i grupom raznolikih tanjura i zdjela:

1. Zdjela plitka, ovalnog oblika, postavljena na četiri kuglaste nožice (T. 3, sl. 6). Lepezasto je profilirana, što je naročito izraženo na obodu. Ukrašena je svijetloplavim sitnim cvjetićima i voćem na sivkasto bijeloj podlozi. U sredini je naslikana ptica na cvjetnoj grančici. Signature nema. Lepezasti oblik zdjele, kao i plavi monokromni dekor navode na provincijenciju iz manufakture Hanau, koja takove zdjele proizvodi.¹⁵ Rustična izvedba i nesavršena caklina datiraju predmet na sam početak 18. st, a dekor ukazuje na pučku tradiciju Iz starog fundusa Muzeja. Inv. broj 255 a, b; veličina 30 x 22 cm.

2. Tanjur plitki, sivkasto-plave cakline. Oslikan na obodu cvijećem i lepti rima u plavoj, žutoj i zelenoj boji, te plodom kruške žute boje u sredini. Na dnu je znak (crtež 5.) u ligaturi, izveden zelenom bojom ispod cakline. Provenijenciju nismo mogli točno utvrditi. Pretpostavljamo, da bi mogla biti manufakture u Erfurtu, ako uzmemo u obzir mogućnost spajanja zasebnih znakova te manufakture H i T¹⁶ u jedan znak. Tanjur je izrađen sredinom ili u drugoj polovini 18. st.

Crtež 5

Iz starog fundusa Muzeja. Inv. broj 305; promjer 23,5 cm.

3. Tanjur plitki, oslikan modrom bojom ispod sivkaste cakline (T. 6, sl. 11). U sredini je košarica s cvijećem, na njoj dvije ptice. Oko centralnog motiva je gusti ornament od cvijeća i stiliziranih šara. Na dnu je znak (crtež 6). Tanjur je izrađen u Bayreuthu s inicijalima majstora Knöllera, između 1720. i 1745.¹⁷ Po svijetloplavoj caklini i motivu košarice kao svojevrsnom kartušom vrlo je blizak nürnberškim produktima, a Bayreuth i Nürnberg su i inače u tiješnoj vezi.¹⁸

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 306 a,b; promjer 23 cm.

Crtež 6

4. Tanjur plitki, sivkaste cakline, oslikan modrom bojom ispod cakline (T. 6, sl. 12). U sredini je šematskim crtežom izvedena ptica između dva stilizirana stabla, na obodu su palmete. Na dnu je znak (crtež 7) — inicijali majstora Pfeiffera u Bayreuthu, između 1760. i 1767. (?)¹⁹ Uočavamo sličnost s vrčem. inv. broj 220, radom majstora Pfeiffera, i to u stilizaciji ukrasnih motiva i stabala. Signatura je istovjetna.

Crtež 7

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 307; promjer 22 cm.

5. Tanjur plitki, sivkaste cakline, oslikan modrom bojom. U sredini je cvjetni ornament u maniri pučke stilizacije, na obodu su polukružne šare. Signature nema. Boje i način stilizacije ukazuju na Bayreuth sredinom 18. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 308; promjer 22 cm.

6. Zdjela okrugla, valovitog oboda, modro oslikana. U sredini, kao u kartuši su stilizirane kuće, visoki tornjevi i drveće, na obodu stilizirani ornament od cvijeća i lišća. Na dnu znak: B K — rad je majstora Knöllera iz Bayreutha, između 1720. i 1745.²⁰

7. Zdjela valovitog oboda, modro oslikana — u sredini su kuće, toranj i dva stilizirana stabla, na obodu je cvjetni i vitičasti ornament. Bez signature. Po stilizaciji motiva, vjerojatno je njemački rad, ali točnu provincijenciju nismo bili u mogućnosti odrediti.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 429 a,b (primjerak b je slijepljen); promjer 27 cm.

8. Zdjela osmerokutnog dna i rebrastog oboda. Oslikana plavom bojom. Na dnu je krajnje stilizirani lik Kineza u pejsažu, na naizmjeničnim poljima rebrastog oboda je cvjetni motiv i sjedeći lik Kineza u pejsažu. Bez signature. Vjerojatno je njemački rad u maniri nizozemske manufakture Delft. Produkt je 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 315; promjer 35 cm. Rub okrnjen.

9. Zdjela s deveterokutnim dnom i valovitim obodom. Oslikana modrom bojom na bijeloj podlozi — u sredini su dvije ptice i cvijeće, na obodu različito bujno poljsko cvijeće. Signature nema, rađena je u maniri Delfta.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 317 a,b; promjer 30 cm; rub malo okrnjen.

10. Tanjurić valovitog oboda, modro oslikan na žućkasto bijeloj podlozi. U sredini je stilizirana crkva i stablo, na obodu gusti stilizirani biljni motiv. Bez signature. Pod utjecajem je pučke fajanse, a po stilu i veduti u sredini, mogao bi se eventualno pripisati manufakturi u Gmundenu na samom kraju 18. ili početku 19. stoljeća, kada boje postaju intenzivnije, a po monokromnom oslikavanju plavom bojom bliži je Nürnbergu.²¹

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 430; promjer 15 cm.

11. Zdjela konveksnog dna i dvostrukog valovitog oboda. Oslíkana plavim na bijeloj podlozi — u sredini je stilizirano voće, a na obodu zrnati motiv, palmete kao naznake pejzaža i dva potpuno šematizirana lika Kineza. Po stilu podsjeća na inv. broj 315, samo je ovdje stilizacija slobodnija. Vjerojatno je također inspiriran Delftom.

Inv. broj 411; promjer 25 cm; jako oštećena i restaurirana.

Vrlo značajnu i bogatu proizvodnju fajanse razvile su brojne manufakture u Delftu u Nizozemskoj od početka 17. stoljeća. Odlikuju se monokromnim plavim florealnim dekorom na bijeloj podlozi. Od prve polovine 17. st. pa kroz cijelo 18. stoljeće dominantan je utjecaj kineskog, a kasnije i japanskog porculana, i uopće Dalekog Istoka kako u oblicima, tako i u dekoru. U 18. stoljeću, nakon pronalaska porculana nizozemska fajansa postaje sterilna i prilagođena tradicionalnom repertoaru.²² Ovaj period nam u zbirci ilustrira nekoliko primjeraka:

1. Zdjela velika, oslikana plavim na bijeloj podlozi (T. 7, sl. 13). U sredini, u kartuši, je košarica s voćem, jednom pticom i palmetama uokolo. Na obodu su polja naizmjenice ukrašena stiliziranim cvjetnim i vitičastim, odnosno mrežastim motivom. Dva su istovjetna primjerka. Na jednom, jako oštećenom primjerku vidljiv je na dnu znak »H« s točkom i viticom.

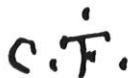
Na drugom, bolje sačuvanom primjerku je znak (crtež 8) u ligaturi, koji odgovara signaturi majstora Huga Brouwera iz delftske manufakture »de trie porceleyne flessjes«, iz godine 1764.

Crtež 8

Iz starog fundusa Muzeja. Inv. broj 322 a,b; promjer 35 cm.

2. Vaza osmerokutne baze, trbušasto proširena, završava uskim vratom, preko kojeg prelazi povišeni poklopac (T. 7, sl. 14). Oslíkana modrom bojom na plavkasto bijelom fondu. Sprijeda, u reljefnom rocaille okviru je paun, cvijet i stablo. Na poklopcu je cvjetni motiv i plastični prihvat u obliku ptice sa zrnom u kljunu. Sa stražnje strane je nejasni stilizirani crtež. Na dnu znak (crtež 9), koji nismo bili u mogućnosti identificirati. Po obliku i dekoru vaza spada u ono mnoštvo produkata Delfta, inspirirano motivima i duhom Dalekog Istoka, koji su se masovno proizvodili u drugoj polovini 18. stoljeća.

Crtež 9

Inv. broj 402 a,b; visina bez poklopca 29 cm.

3. Vaza osmerokutne baze, trbušasto proširena, završava uskim vratom. Ima povišeni poklopac, s pticom na vrhu. Oslíkana je modrim na bijeloj podlozi. U reljefnom rocaille okviru je gusti cvjetni ornament, izvan okvira su viti-

ce i cvijeće. Na dnu je znak (crtež 10) manufakture »de lampetkan« u Delftu, osnovane 1759.²⁴ Signatura i bujni dekor ukazuju na rad majstora Gerrita Brouwera. Naziv navedene radionice znači »vrč za vodu«, a jedan je od poetičnih naziva deftskih manufakture, kao što su »tri zvona«, »paun«, »zlatna barka« i druge.²⁵

Crtež 10

Inv. broj 403 a,b; visina 26 cm.

4. Vaza u obliku osmerobridne prizme, pri otvoru neznatno proširena (T 7, sl. 14). Oslíkana modrim na plavkasto podlozi, istim motivom kao na inv. broju 402. Vjerojatno se i upotrebljavala zajedno s dvije vaze pod brojem 402, kao kaminski ukras. Na dnu je isti znak: C F — vjerojatno delftska proizvodnja, druge polovine 18. stoljeća.

Inv. broj 404; visina 29 cm.

5. Vaza trbušastog oblika, osmerokutne baze i dugog osmerobridnog vrata, što se ispod otvora trbušasto proširuje. Otvor je osmerobridno razveden. Oslíkana je modrim mrežastim i biljnim motivima i kartušama s cvijećem i pjetlicima. Signature nema. Vjerojatno delftska ili koji drugi nizozemski proizvod, druge polovine 18. stoljeća.

Inv. broj 406; visina 33 cm, promjer baze 11 cm.

6. Vaza osmerokutne baze, trbušasta, s uskim osmerobridnim vratom, što se trbušasto proširuje i razvedenim otvorom. Oslíkana gustim modrim cvjetnim motivom, a s prednje strane je šematizirani ženski lik sa tri ptice. Bez signature, vjerojatno deftski produkt druge polovine 18. stoljeća.

Inv. broj 407; vis. 40 cm, promjer dna 15 cm.

Srednjoevropska i austrijska fajansa je u zbirci zastupljena primjercima iz 19. stoljeća, osim jednog koji predstavlja svojevrsni raritet zbirke, a to je:

1. Kantica u obliku patke s poklopcem u obliku malog pačeta na leđima (T. 8, sl. 15). Ima široku, užljebljenu dršku. Obojena je intenzivnom manganljubičastom, zelenom, žutom i plavom bojom. Na dnu je znak (crtež 11). Točnu analogiju znaka nismo mogli naći u literaturi što nam je na raspolaganju; našli smo samo sličan znak u obliku horizontalno udvostručenog slova H (dok je naš znak u obliku nepravilnog, vertikalno udvostručenog H), koji pripada mađarskoj manufakturi u Holicu, osnovanoj 1746. Radila je pod utjecajem Strassburga, gdje se javljaju različite doze i posude u obliku životinja²⁶ Pretpostavljamo da je kantica izrađena u Holicu, sredinom ili u drugoj polovini 18. stoljeća.

Crtež 11

Dar Izabele Medić, Osijek. Inv. broj 244; vis. 15,5 cm, dužina 24 cm.

Slijede predmeti iz 19 st.:

2. Vrč za vino, s drškom, tzv. »krug«, oslikan po uzoru na pučku keramiku, plavom, zelenom i tamnom oker bojom. U sredini je djevojka u pučkoj odjeći s čašom u uzdignutoj ruci, lijevo i desno od nje je veliki stilizirani cvijet. Bez signature. Vjerojatno je rad manufakture u Gmundenu, koja je u jakoj vezi s habanskom keramikom.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 233; vis. 19,5, promjer dna 7 cm.

3. Vrč za vino, »krug«, oslikan intenzivnom zelenom, plavom, mangan-ljubičastom i oker bojom. U sredini je muškarac u alpskoj nošnji sa štapom u ruci, oko njega gusto stilizirano raslinje. Pokraj glave lika su inicijali S G (vjerojatno inicijali vlasnika). Bez signature. Vjerojatno je proizvod Gmunden, u prvoj polovini 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 234; vis. 21 cm, promjer baze 8 cm.

4. Vrč za vino s drškom, »krug«, oslikan zelenom, oker i plavom bojom (T. 8, sl. 16). U sredini vrča prikazani su mladić i djevojka na klupi između stiliziranog cvijeća. Taj centralni pojas je odozdo i odozgor okružen koncentričnim kružnicama ljubičaste boje, u kojima su zeleni rombovi sa žutim točkicama. Podjelu površine na plohe s geometrijskim i figuralnim motivima nalazimo kod proizvoda Burghenlanda. Likovi su naivno izvedeni. Gotovo je identičan s »krugom« iz 1778. u Burgenlandisches Landesmuseum,²⁶ koji ima kositreno dno i poklopac. Naš je primjerak s kraja 18. ili početka 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 235; vis. 19 cm, promjer dna 7 cm.

5. Vrč za vino s drškom, »krug«, oslikan zelenom, plavom, ljubičastom i žutom bojom — u stiliziranom pejzažu s drvećem i cvijećem, muškarac s gostioničarskom pregačom drži u rukama vrč i pehar. Pojas pri dnu i otvoru geometrijski je riješen kao na inv. broju 235, a sličan je i linearistički način prikazivanja likova, tako da bi smo ga mogli također uvrstiti u radove iz Burghenlanda. Međutim svjetliji tonaliteti i stilizacija cvijeća navodi na Gornju Austriju, i to možda manufakturu u Gmundenu. Vjerojatno je rad kraja 18. ili početka 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 236; vis. 20 cm, promjer dna 7,5 cm.

6. Vrčić s drškom. Oslikan na bijeloj podlozi intenzivnom crvenom, zelenom i žutom bojom — između dvije ruže je rutinski slikani lik muškarca s vrčem u ruci. Rađen je u Austriji ili Njemačkoj pod utjecajem pučke keramike, početkom 19. stoljeća.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 232; visina 15 cm, promjer dna 6 cm.

7. Vrčić s drškom, oslikan. Na bijeloj podlozi, u kartuši okruženoj cvijećem i lišćem intenzivnijih boja, je lik Krista, inicijali »I M« i godina 1808. Vjerojatno je pučki rad, austrijske ili mađarske provenijencije.

Dar F. Sedlakovića. Inv. broj 231; visina 14 cm, promjer dna 6 cm.

Češke i slovačke su provincijencije slijedeći predmeti:

8. Vrč za vino, s drškom. Na sivkasto-krakeliranoj caklini oslikan je u sredini kartušom sa stiliziranim cvjetnim motivom reljefno nanosene žute, zelene i plave boje. Po izboru boja, reljefnoj izvedbi dekora i obliku vrč je vjerojatno habanski proizvod kasnog 18. ili prve polovine 19. stoljeća. Habanska se keramika razvila u Slovačkoj u 17. stoljeću. Odlikuje se kositrenom caklinom i cvjetnim dekorom žute, plave i zelene boje, a većina proizvoda je pod utjecajem seoske keramike. Figuralni prikazi javljaju se tek kasnije, u 18. stoljeću.²⁸ Predmet je nepoznate provenijencije. Knjiga ul. 10540; visina 22,5 cm, promjer dna 6,5 cm.

9. Zdjela okrugla, oslikana reljefno nanesenom žutom, mangan-ljubičastom, plavom i zelenom bojom — na dnu je fantastična istočnjačka arhitektura s elementima pejzaža, na obodu cik-cak linije i točkice. Vjerojatno je habanski proizvod kraja 18. stoljeća.

Inv. broj 318; promjer 29,5 cm.

10. Zdjelica ravnog dna i koso uzdignutog oboda. Grube je fakture i žućkasto-sive cakline. Na obodu su plave koncentrične kružnice, na dnu potpuno apstraktna naznaka pejzaža i arhitekture u mangan-ljubičastoj, plavoj i zelenoj boji. Vjerojatno rad radionice u Bučovici u Čehoslovačkoj, 40-tih godina 19. stoljeća, za koju je karakteristična fantastična arhitektura kao centralni motiv i jednostavni dekor na obodu s dominantnom manganovom i žutom bojom.²⁹

Nepoznate provenijencije. Knjiga ul. 11323; promjer 19,5 cm.

Analogni primjerak nalazi se u Moravskom muzeju u Brnu.^{29a}

Kao zasebni primjerak fajanse u zbirci navodimo:

Vrč u obliku šljema, tzv. »Helmkanne« (T. 9, sl. 17). Ima proširenu, profiliranu bazu, nisku nožicu, rebrasto tijelo, vrat i otvor u obliku šljema. Na bazi je plavi lepezasti, na vratu stilizirani cvjetni motiv. Po obliku i plavoj boji dekora podsjeća na vrč iz Rouena iz 1680. u Musée des Arts Décoratifs.³⁰ Naš je primjerak rad 19. stoljeća prema starom uzoru.

Dar Dragutina Žaka, Osijek, 1942. Inv. broj 420; vis. 18 cm, promjer baze 11 cm.

U zbirci se nalaze i tri ljekarničke posude različitog oblika:

1. Kantica ljekarnička s drškom, izljevom i poklopcem (T. 9, sl. 18). Oslikana je zelenim koncentričnim kružnicama i cvjetnim trakama u mrko-crvenoj i plavoj boji. U srednjoj, najširjoj traci je natpis: »UNG. SA.« Na dnu je znak (crtež 12), koji nismo bili u mogućnosti identificirati. Prema primijenjenim bojama i rasporedu dekora u trake, te trakastoj ručki, tipološki je srodna posudama rađenim u pokrajini Veneto u sjevernoj Italiji, a izrađena je u 19. stoljeću.

Crtež 12

Nepoznate provenijencije. Inv. broj 245; vis. 24,5 cm, promjer baze 8,5 cm,

2. Posuda ljekarnička u obliku vaze s dvije ručke žute boje, modelirane u obliku lavlje glave (T. 9, sl. 18). Cvjetni dekor na sivkastoj podlozi sličan je dekoru na inv. broju 245. Složen je također u trake. U srednjoj traci je gotizirajući natpis: Antof. Vjerojatno je produkt iste radionice kao prethodna posuda i rad je 19. stoljeća. Na dnu je znak (crtež 13).

Crtež 13

Nepoznati darovatelj. Inv. broj 246. Vis. 20 cm, promjer baze 8 cm.

3. Posuda ljekarnička u tradicionalnom obliku »albarella« (renesansnih ljekarničkih posuda) (T. 9, sl. 18). Ukrašena je tamnoplavim koncentričnim kružnicama i grubo stiliziranim cvijećem mrko-crvene i plave boje. U sredini je crnim slovima gotizirajući natpis: Liquir. Na dnu znak (crtež 14). Vjerojatno je također sjevernotalijanski rad 19. stoljeća, ili pak srednjoevropska imitacija.

Crtež 14

Nepoznato porijeklo. Inv. broj 530; visina 16 cm, promjer baze 7,5 cm.

Na kraju prikaza napominjemo, da Muzej posjeduje i manju zbirku tzv. »porculan-fajanse«, tvornice Zsolnay iz Pečuha u Mađarskoj, koja po svojoj specifičnosti ne ulazi potpuno u okvire obrađenog materijala, pa će biti posebno obrađena.

Ovim pregledom smo nastojali ilustrirati karakter, obim i kvalitetu jedne od zbirki unutar Odjela umjetničkog obrta, koja datira iz prvih godina postojanja Muzeja, a nastala je dobrim dijelom zaslugom Franje Sedlakovića, jednog od osnivača ove muzejske ustanove.

Kompletna zbirka je u Muzeju bila prezentirana tematskom izložbom »Zbirka fajanse Muzeja Slavonije«, održanom od 3. VI — 20. IX 1976. godine.

BILJEŠKE

- ¹ Pinterović, Danica. O razvoju osječkog muzeja. Osječki zbornik 1958, br. 6, str. 8.
- ² Scavizzi, Giuseppe. Maioliche dal Rinascimento ad oggi. — Milano: Fratelli Fabbri, 1966. str. 40.
- ³ Scavizzi, o. c. str. 39.
- ⁴ Favetta, Bianca Maria. Ceramiche settecentesche dei Civici Musei di storia ed arte. Atti dei Civici Musei di storia ed arte di Trieste, 1971/72, br. 7, str. 78.
- ⁵ Faveta, o. c. str. 95, sl. 4.
- ⁶ Berling, Karl. Altes Zinn. — Berlin: Richard Carl Schmidt and Co., 1920. — str. 32, sl. 14.
- ⁷ Heinzl, Brigitte. Die Keramiksammlung in der Kunsthistorischen Abteilung des OÖ. Landesmuseums. Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines, 117. Band, I Abh, Linz 1972. str. 247.

- ⁸ Graesse, J. G. Th i Jaennicke, E. Führer für Sammler von Porcellan und Fayence, Steinzeug, Steingut usw. — Berlin (1922.) — str. 108.
- ⁹ Heinzl, o. c. str. 245.
- ¹⁰ Graesse, o.c. str. 108.
- ¹¹ Heinzl, o.c. str. 245.
- ¹² Graesse, o.c. str. 133.
- ¹³ Heinzl, o.c. str. 247.
- ¹⁴ Heinzl, o.c. str. 247.
- ¹⁵ Heinzl, o.c. str. 244.
- ¹⁶ Graesse, o.c. str. 132.
- ¹⁷ Graesse, o.c. str. 106.
- ¹⁸ Heinzl, o.c. str. 245.
- ¹⁹ Graesse, o.c. str. 108.
- ²⁰ Graesse, o.c. str. 106
- ²¹ Heinzl, o.c. str. 245.
- ²² Scavizzi, o.c. str. 76.
- ²³ Graesse, o.c. str. 162.
- ²⁴ Graesse, o.c. str. 167.
- ²⁵ Favetta, o.c. str. 100.
- ²⁶ Heinzl, o.c. str. 246.
- ²⁷ Kulturschätze im Burgenland 1976. Bgld. Landesmuseum, Eisenstadt, 1976. (kalender).
- ²⁸ Heinzl, o.c. str. 247.
- ²⁹ Kunc, Ludvik. Naroden fajans v Českoslovakija. Brno: Moravski muzej, 1974. — »Mala izdanja«, knjiga 13. opis slike broj 6.
- ^{29a} Ibidem, slika 6.
- ⁴⁰ Scavizzi, o.c. str. 73, sl. 33.

DIE FAYANCENSAMMLUNG DES OSIJEKER MUSEUMS

In der Kunstgewerbeabteilung des Osijeker Museums (Muzej Slavonije) bildet die Fayancensammlung von cca 60 Stücken eine besondere Gruppe. Zeitlich umfasst dieselbe hauptsächlich das 18. und 19. Jahrhundert nebst einigen Beispielen aus dem 16. bzw. aus dem Übergang des 17. ins 18. Jahrhundert. Am stärksten sind in der Sammlung deutsche und mitteleuropäische Erzeugnisse vertreten neben einzelnen Stücken italienischer und niederländischer Herkunft.

Ein grosser Teil der Sammlung, genauer gesagt 28 Stücke, wurden dem Museum von Franjo Sedlaković, einem der Gründer des Osijeker Museums, gegen Ende des 19. Jahrhunderts geschenkt. Die übrigen Stücke stammen meistens aus Häusern Osijeker Bürger.

Obzwar die Sammlung kein vollständiges Bild der Entwicklung der Fayence bietet, so illustriert sie dennoch deren bedeutendsten Momente und Entwicklungsformen. In dieser Darstellung werden nur die besten und markantesten Beispiele dieser Sammlung bearbeitet. Sie sind nach einer chronologischen, regionalen und typologischen Ordnung innerhalb der einzelnen Herkunftsgebiete gruppiert.

Aus der Gruppe der italienischen Fayence heben wir einen Zierteller der Schule von Urbino aus dem 16. Jahrhundert mit einer Szene aus dem Alten Testament hervor (Inv. Nr. 319; Abb. 1). Ferner führen wir Weinkrüge aus der Provinz Marche aus dem 18. Jahrhundert an (Abb. 3).

Die Gruppe der deutschen und österreichischen Fayencen haben wir in die charakteristischen Weinkrüge, Zierteller, Gebrauchsteller und Schüsseln eingeteilt. Wir heben eine bemalte Flasche (Inv. Nr. 410; Abb. 5) hervor, die wahrscheinlich in

Gmunden, Österreich, gegen Ende des 17. oder ganz am Anfang des 18. Jahrhunderts hergestellt wurde. Die bemalten Bierkrüge zylindrischer Form mit Zinndeckel stammen hauptsächlich aus der Manufaktur in Bayreuth. Darunter befinden sich Arbeiten des Meisters Pfeiffer, zwischen 1760 und 1767 (Inv. Nr. 217 u 220; Abb. 7) und solche aus Nürnberg aus der Mitte und der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Von den verschiedenen Schüsseln und Tellern führen wir eine fächerförmige Schlüssel aus dem Anfang des 18. Jahrhunderts, wahrscheinlich ein Erzeugniss der Manufaktur Hanau (Inv. Nr. 255; Abb. 6), ferner zwei Teller des Meisters Knöller aus Bayreuth, zwischen 1720 und 1745 (Inv. Nr. 306 u. 309; Abb. 11) und einen Teller Pfeiffers (Inv. Nr. 220; Abb. 12) an.

Die niederländische Fayence, besonders Delft, wird durch fünf grössere Vasen und Schüsseln in der typischen Form und dem Dekor vertreten. Hier können wir einen Teller von Hugo Brouwer aus dem J. 1764 der Delfter Manufaktur »de trie porceleyne flessjes« (Inv. Nr. 322; Abb. 13) und zwei Vasen aus der Manufaktur »de lampetkan«, vielleicht eine Arbeit Gerrit Brouwers (Inv. Nr. 403 a,b) anführen.

Die mitteleuropäische und österreichische Fayence des 19. Jahrhunderts vertreten mehrere Krüge und Schüsseln, worunter wir einen Habaner Krug hervorheben (Inv. K. ul. 10540). In diese Gruppe ist auch ein Erzeugniss aus der Mitte oder der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts eingeordnet — es ist dies ein Kännchen in Form einer Ente, wahrscheinlich in Hollitsch hergestellt (Abb. 15).

T. I

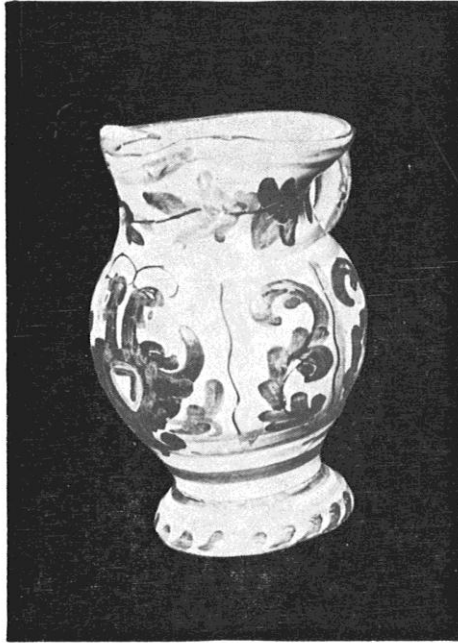

Si. 1

Si. 2

T. II

Sl. 3

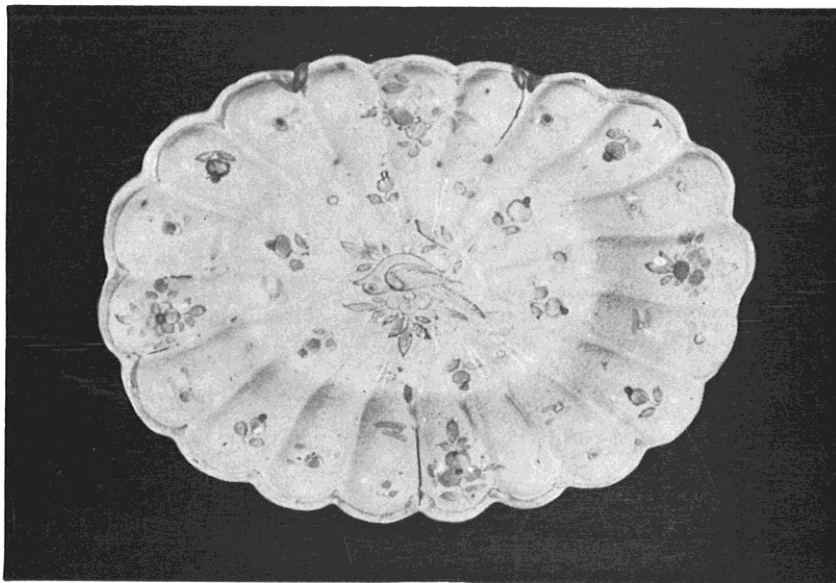

Sl. 4

T. III

Sl. 5

Sl. 6

T. IV

Sl. 8

Sl. 7

Sl. 10

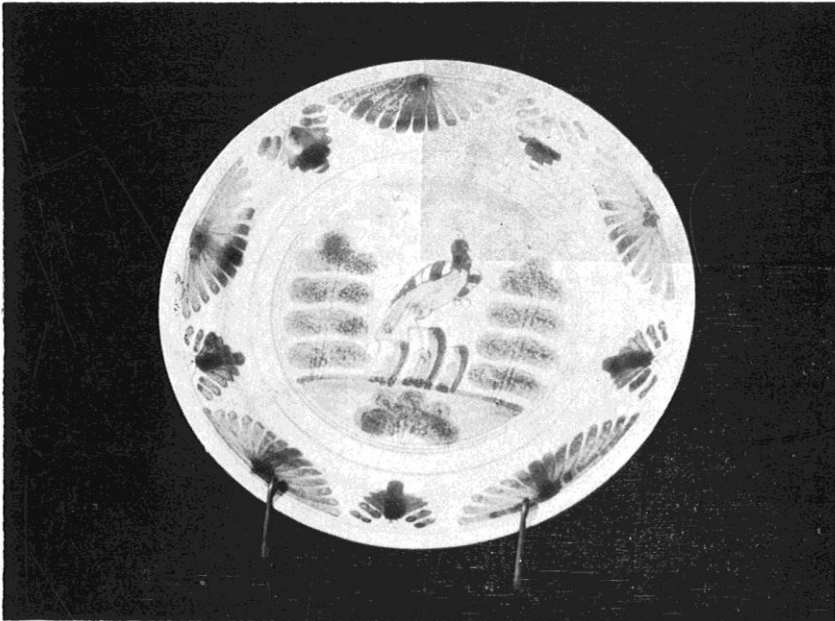

Sl. 9

T. VI

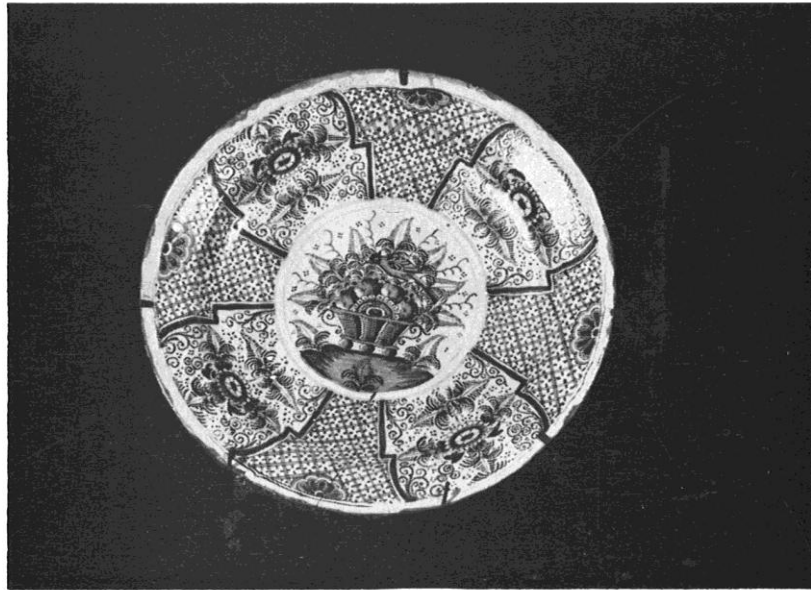

Sl. 11

Sl. 12

T. VII

Sl. 13

Sl. 14

T. VIII

Sl. 15

Sl. 16

T. IX

Sl. 17

Sl. 18